

Statistika haqqında anlayış, onun predmeti və metodologiyası

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:

- 1) Azərbaycan Respublikasının «Statistika haqqında» qanunu, 18 fevral, 1994, №789.
- 2) Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi haqqında qanun. 6.11.1995, №238.
- 3) Огтай Мяммядли. Орта кямиййятляр вя вариасийа эюстярижиляри. Эянжя, 2001
- 4) Огтай Мяммядли. Статистиканын предмети вя методу. Эянжя, 2002
- 5) Огтай Мяммядли, Фазил Исмайылов. Игтисади нязярийя. Багы, 2008, 800с.
- 6) Огтай Мяммядли, Мцрсял Исмайылов, Фазил Исмайылов. Милли игтисадиийатын тянзимлянмяси. Багы, 2008, 560с.

PLAN:

1. Statistika haqqında ümumi anlayış
2. Statistikanın predmeti və metodologiyası
3. Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində statistikanın vəzifələri

1. STATİSTİKA HAQQINDA ÜMUMİ ANLAYIŞ

Statistika termini latın sözü olan «status» - dan əmələ gəlmişdir ki, hərfi tərcüməsi hadisələrin vəziyyəti deməkdir. Bu sözün kökündən «stato» (dövlət), «statista» (statistik - dövlət işlərinin bilicisi) və «statistica» (statistika – dövlət haqqında müəyyən biliklərin, məlumatların cəmi) sözləri yaranmışdır. Bu termindən ilk dəfə alman alimi, fəlsəfə və hüquq professoru

Qotfrid Axenval (1719-1772) istifadə etmişdir. O, 1746-cı ildən əvvəlcə Marburq, sonra isə Qettingen universitetlərində statistika adlandırdığı yeni fənni tədris etməyə başlamışdır. Statistikada alman təsviri məktəbinin əsasını qoyan Q. Axenvalın statistika haqqında baxışları müasir baxışlardan əhəmiyyətli dərəcəyə fərqlənir. O, yeni tədris olunan fənnin məzmununu *dövlətlərin siyasi vəziyyətinin və diqqətəlayiq yerlərin təsvir edilməsi hesab edirdi.*

İngilis siyasi arifmetika məktəbinin yaradıcıları olan Con Graunt (1620-1674) və Vilyam Pettinin (1623-1687) elmi baxışları statistika haqqında müasir baxışlara daha yaxın olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, K.Marks *V.Pettini siyasi iqtisadın atası və statistikanın yaradıcısı adlandırmışdır.*

Statistikanın sonrakı inkişafı Belçika statistiki A.Ketlenin (1796-1874) adı ilə bağlıdır. Statistik göstəricilərin sabitliyi nəzəriyyəsinin işlənməsində onun xüsusi xidmətini qeyd etmək lazımdır.

Statistikanın inkişafında riyazi istiqamətin nümayəndələri olan F.Qalton (1822-1911), K.Pirson (1857-1936), V.Qosset (1876-1936), R.Fişer (1890-1962), M.Mitçel (1874-1948) və s. kimi alimlərin xüsusi xidmətləri olmuşdur. Belə ki, K.Pirson hadisələr arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin miqdarca qiymətləndirilməsi nəzəriyyəsinin işlənməsində böyük xidmətə malikdir. Kiçik seçmə nəzəriyyəsi V.Qossetə (Styudent ləqəbi ilə yazmışdır) məxsusdur. R.Fişer miqdar təhlili metodlarını inkişaf etdirmişdir. Dispersiya təhlili metodu onun adı ilə bağlıdır. M.Mitçel isə «iqtisadi barometr» ideyasını irəli sürmüşdür.

Bu istiqamətin nümayəndələri tam haqlı olaraq statistikanın əsasını ehtimal nəzəriyyəsi hesab edirlər.

Hazırda statistika termini üç mənada işlədilir. *İlk növbədə statistika dedikdə* adamların xüsusi praktiki fəaliyyət sahəsi başa düşülür. Hansı ki, bu fəaliyyət sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsini əks etdirən məlumatların toplanması, işlənməsi və təhlilinə istiqamətlənmişdir. *İkincisi*, statistika təcrübəsində istifadə olunan nəzəri fikirlərin və metodların işlənməsi ilə məşğul olan elm sahəsi statistika adlandırılır. *Nəhayət*, bəzən müxtəlif hesabatlarda əks etdirilən, dövrü mətbuatda və külliyyatlarda dərc edilən statistik məlumatlar da statistika adlandırılır.

Statistika elmi ilə statistika təcrübəsi arasında sıx əlaqə mövcuddur. İstənilən statistik iş elmi cəhətdən təşkil olunmalıdır. Bunsuz düzgün nəticələr əldə etmək olmaz. Ona görə də statistika təcrübəsi elmə əsaslanmalıdır. Eyni zamanda statistika elmi özü də təcrübəyə əsaslanır, praktiki iş təcrübəsini ümumiləşdirir və aparılmış ümumiləşdirmələr əsasında yeni ideyalar irəli sürür. Öz növbəsində statistika elminin yeni nəzəri nəticələrinin təcrübədə tətbiqi onun inkişafına təkan verir.

2. STATİSTİKANIN PREDMETİ VƏ METODOLOGİYASI

Hər bir elm onu digər elmlərdən fərqləndirən özünəməxsus fərqli xüsusiyyətlərə malik olur. Elmin başlıca xüsusiyyəti onun predmetində ifadə olunur.

Statistikanın predmetini kütləvi sosial-iqtisadi həyat hadisələri təşkil edir. O, müəyyən məkan və zaman şəraitində bu hadisələrin kəmiyyət tərəfini onların keyfiyyət məzmunundan ayırmaz surətdə öyrənir. Cəmiyyətin sosial-iqtisadi həyatı müxtəlif növ kütləvi hadisələrdə görünür (məsələn, müxtəlif növ məhsul istehsalı və istehlakı, məhsul ixracı, yük və sərnişin daşınması və digər iqtisadi, mədəni və siyasi həyat hadisələri). Statistika eyni zamanda

təbii resursları və təbii şəraiti də öyrənir. Çünki onlar cəmiyyət həyatına əhəmiyyətli təsir göstərir. *Cəmiyyət həyatında baş verən hadisə və proseslər statistika tərəfindən statistik göstəricilər vasitəsilə öyrənilir.*

Statistik göstərici – öyrənilən hadisənin xassəsinin (xüsusiyyətinin) kəmiyyətə qiymətləndirilməsidir. Statistika statistik göstəricilərin köməyi ilə öyrənilən hadisələrin həcmi, onların xüsusiyyətlərini, inkişafın qanunauyğunluqlarını və qarşılıqlı əlaqəsini xarakterizə edir. Bu nöqteyi-nəzərdən statistik göstəricilər iki əsas növə ayrılır: uçot - qiymətləndirmə göstəriciləri və analitik göstəricilər.

Uçot – qiymətləndirmə göstəriciləri öyrənilən hadisənin həcmi və ya səviyyəsini əks etdirir. Öyrənilən hadisənin spesifik xüsusiyyətlərindən asılı olaraq uçot – qiymətləndirmə göstəriciləri ya onların müəyyən məkanda yayılma həcmi, ya da müəyyən momentdə (anda) əldə olunmuş inkişaf səviyyəsini əks etdirir.

Analitik göstəricilər statistik informasiyanın təhlili üçün tətbiq edilir və öyrənilən hadisənin inkişaf xüsusiyyətlərini (əlamətin tipikliyi, onun ayrı-ayrı hissələrinin nisbətini, müəyyən məkanda yayılma dərəcəsini, zamanca inkişaf sürətini və s.) xarakterizə edir. Statistika analitik göstəricilər kimi nisbi və orta kəmiyyətlər, variasiya, dinamika, əlaqə sıxlığı və başqa göstəricilər tətbiq edilir.

Statistika elminin göstərici ilə sıx bağlı olan mühüm kateqoriyalarından biri **əlamət** anlayışdır. Statistika əlamət dedikdə öyrənilən hadisəyə xas olan və onu digər hadisələrdən fərqləndirən xassə (xüsusiyyət) başa düşülür. Bəzən statistik göstərici və öyrənilən hadisənin əlaməti anlayışları eyniləşdirilir. Nəzərə almaq lazımdır ki, statistik göstəricidə öyrənilən hadisənin keyfiyyət və kəmiyyət tərəfləri birlikdə ifadə

edilmiş olur. Öyrənilən əlamət isə hadisənin yalnız keyfiyyət xüsusiyyətini əks etdirir. Statistik tədqiqat zamanı öyrənilən keyfiyyət əlaməti kəmiyyət qiyməti alır və statistik göstərici olur.

Statistikanın öyrəndiyi əlamətlər ya məna anlayışları ilə, ya da ədədi qiymətlərlə ifadə oluna bilərlər. Məna anlayışları ilə ifadə olunan əlamətləri *atributiv* adlandırmaq qəbul edilmişdir. Məsələn, aşağıdakılar atributiv əlamətlərdir: insanın cinsi – kişi, qadın; təhsil pillələri – bakalavr, magistratura, doktorantura. Atribut fəlsəfə termini olub obyektin ayrılmaz mühüm xassəsini bildirir. Əgər atributiv əlamət bir-birinin əksi olan iki qiymətdən yalnız birini qəbul edə bilərsə, ona *alternativ əlamət* deyilir.

Ədədi qiymətlərlə ifadə olunmuş əlamətlər *kəmiyyət əlamətləri* adlanır. Məsələn, insanın yaşı, neft hasilatı, taxıl istehsalı və s.

Öyrənilən hadisənin ayrı-ayrı vahidlərində müxtəlif qiymətlər alan əlamətlər *variasiya edən* adlandırılır. Məsələn, müəssisədə işçilərin aldığı əmək haqqı – variasiya edən əlamətdir. Belə ki, onun qiyməti ayrı-ayrı işçilər üzrə fərqlənir. Variasiya edən əlamətinin öyrənilən hadisənin ayrı-ayrı vahidlərində aldığı qiymət *variant* adlanır.

Konkret statistik tədqiqatda əlamətlər **əsas (mühüm)** və **ikinci dərəcəli (qeyri-mühüm)** əlamətlərə ayrıla bilər. Öyrənilən hadisələri bilavasitə xarakterizə edən, onların mühüm xüsusiyyətlərini əks etdirən əlamətlərə *əsas əlamətlər* deyilir. Öyrənilən hadisələrin daxili məzmunu ilə bağlı olmayan əlamətlərə isə *ikinci dərəcəli əlamətlər* deyilir.

Statistika elminin mühüm xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, öz predmetini öyrənərkən o statistik məcmu (toplu və ya yığım) yaradır. *Statistik məcmu* dedikdə, öyrənilən hadisənin, tədqiqatın vəzifələrinə müvafiq olaraq keyfiyyətə eyni olan vahidlər çoxluğu başa düşülür. Statistik məcmunun

tərkibi sabit olur. O, statistika tərəfindən konkret tədqiqatın məqsədlərinə müvafiq olaraq yaradılır.

Statistikanın ümumi nəzəriyyəsi ictimai hadisələrin statistik tədqiqinin prinsiplərini və metodlarını, statistikanın ən ümumi kateqoriyalarını (göstəricilərini) öyrənir.

İqtisadi statistikanın vəzifəsi milli iqtisadiyyatın vəziyyətini, sahələrin qarşılıqlı əlaqəsini, istehsal qüvvələrinin yerləşmə xüsusiyyətlərini, material, əmək, və maliyyə resurslarının mövcudluğunu, onlardan istifadənin əldə olunmuş səviyyəsini əks etdirən sintetik göstəriciləri işləyib hazırlamaq və təhlil etməkdən ibarətdir. İqtisadi statistikanın sahələrinə daxildir: sənaye, kənd təsərrüfatı, tikinti, nəqliyyat, rabitə, əmək, təbii resurslar, ətraf mühitin mühafizəsi statistikasası və i.a. onların vəzifəsi müvafiq sahələrin inkişaf göstəriciləri sisteminin işlənməsi və təhlilidir.

İri sahələr statistikasası daha xırda sahələr statistikasına ayrılır: məsələn, sənaye statistikasası-maşınqayırma, metallurgiya, kimya statistikasına və s; kənd təsərrüfatı statistikasası-bitkiçilik və heyvandarlıq statistikasına və i.a.

Sosial statistika əhəlinin həyat tərzinin və sosial münasibətlərin müxtəlif baxışlarının xarakteristikası üçün göstəricilər sistemi hazırlayır. Onun sahələri-əhəli, siyasət, mədəniyyət, səhiyyə, elm, maarif, hüquq və s. statistikasısıdır.

Sahələr statistikasası iqtisadi və ya sosial statistikanın göstəricilərinin bazasında təşkil olunur. Onlar isə öz növbəsində statistikanın ümumi nəzəriyyəsində işlənmiş kateqoriyalara (göstəricilərə) və metodlara əsaslanır.

Statistika öz predmetini öyrənmək üçün müxtəlif metodları işləyib hazırlayır və tətbiq edir. Bu metodlar məcmusu statistik metodologiyanı təşkil

edir. Statistik tədqiqatda konkret metodun tətbiqi qarşıya qoyulan vəzifədən və ilkin informasiyanın xarakterindən asılı olaraq müəyyən edilir.

Statistik metodologiyanın işlənməsinin və tətbiqinin ümumi əsasını ictimai həyat hadisələrinin öyrənilməsinə dialektik yanaşma prinsipi təşkil edir. Bu prinsipin əsas tələbi hadisə və proseslərə tam halında, qarşılıqlı əlaqə və asılılıqda, dəyişmə və inkişafda baxmaqdan ibarətdir.

Sosial-iqtisadi hadisələrin statistik öyrənilməsi zamanı materialist dialektikanın kəmiyyət dəyişikliklərinin keyfiyyət dəyişikliklərinə keçməsi haqqında müddəası rəhbər tutulur. Bu kütləvi sosial-iqtisadi hadisələrin kəmiyyət dəyişikliklərinin öyrənilməsi zamanı dərin keyfiyyət dəyişikliklərinin dərk edilməsi üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir.

*İdrakın dialektik metodu iqtisadi nəzəriyyə ilə birlikdə **statistikanın nəzəri əsasını təşkil edir.***

Statistika nəzəri bazaya əsaslanaraq hadisələrin rəqəmlərlə əks etdirilməsinin spesifik metodlarını tətbiq edir. Bu isə öz ifadəsini statistik tədqiqatın aşağıdakı üç mərhələsində tapır.

1. ***Elmi surətdə təşkil olunmuş kütləvi müşahidə.*** Onun köməyi ilə öyrənilən hadisənin ayrı-ayrı vahidləri (faktlar) haqqında ilkin informasiya alınır.

2. ***Statistik materialın qruplaşdırılması və yekunlaşdırılması.*** Bu halda öyrənilən hadisə vahidlərinin eyninövlü qrup və yarımqruplara ayrılması, hər bir qrup və yarımqrup üzrə yekunların hesablanması və alınmış nəticələrin statistika cədvəlində əks etdirilməsi nəzərdə tutulur.

3. Yekunlaşdırma zamanı alınmış statistik göstəricilərin işlənməsi və öyrənilən hadisənin vəziyyəti və onun inkişafının qanunauyğunluqları haqqında əsaslandırılmış nəticələr alınması üçün ***təhlil aparılması.*** Nəticələr

bir qayda olaraq mətn şəklində şərh olunur və qrafik və cədvəllərlə müşayiət olunur.

Məlumatların işlənməsi zamanı ayrı-ayrı eyninövlü qrupların (yarımqrupların) xüsusiyyətlərini, onlar arasındakı qarşılıqlı əlaqə və asılılıqları əks etdirən analitik göstəricilər hesablanır. Onlar orta və nisbi kəmiyyətlər, variasiya göstəriciləri və indekslər şəklində müəyyən edilirlər. Tədqiqatın bu mərhələsi üçün statistik metodların bütün arsenalının tətbiqi xarakterikdir.

Beləliklə, spesifik statistik metod analiz və sintezin birləşdirilməsinə əsaslanır. Əvvəlcə öyrənilən hadisənin tərkibində hissələr (qrup və yarımqruplar) ayrılır və ayrıca öyrənilir, əlamətin kəmiyyətində müşahidə edilən fərqlərin mühüm olub-olmaması qiymətləndirilir, fərqlərin səbəbləri aşkar edilir. Sonra isə hadisənin bütün tərəfləri, meylləri və inkişaf formaları məcmusuna bütövlükdə xarakteristika verilir.

Statistik tədqiqatın mərhələləri bir-biri ilə sıx bağlıdır. Onların birində yol verilən nöqsan bütövlükdə bütün tədqiqata təsir göstərir. Ona görə də statistika elminin qaydalarına ciddi riayət olunması statistik tədqiqatın bütün mərhələlərində vacibdir.

Statistik metoddan danışarkən onun riyaziyyatla əlaqəsini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu əlaqə onunla izah olunur ki, miqdar nisbətlərinin ölçülməsi və təhlili üçün riyazi üsul və metodların tətbiqi lazımdır. Statistika öz işində uzun müddət riyaziyyatın sadə üsullarından (hesab qaydaları, cəbri ifadələr və s.) istifadə etmişdir. Lakin kütləvi təsadüfi proseslərin öyrənilməsi xüsusi riyazi fənlərdən-ehtimal nəzəriyyəsi və riyazi statistikadan istifadə edilməsinə ehtiyac doğurdu.

Ehtimal nəzəriyyəsi təsadüfi proseslərin tədqiqi ilə məşğul olur. Onun teorem və qanunlarından statistika geniş istifadə edir. İctimai hadisələrin inkişafının meyl və qanunauyğunluqlarının öyrənilməsində statistika böyük ədədlər qanununa əsaslanır. Bu qanun təsadüfilik və zəruriliyin dialektikasını ifadə edir. Bunun mahiyyəti aşağıdakı kimidir: kifayət qədər böyük saylı hallar (statistik məcmu vahidləri) üzrə məlumatları cəmlədikdə öyrənilən hallar toplusunun ayrı-ayrı vahidlərinin fərqi qarşılıqlı ödənilir və ümumi orta kəmiyyətlərdə hadisənin mühüm xarakterik cizgiləri və qarşılıqlı əlaqələri bütövlükdə ifadə olunur. Yəni çoxsaylı təsadüfi amillərin birləşmə təsiri, təsadüfdən demək olar ki, asılı olmayan nəticəyə gətirir.

Deməli, *böyük ədədlər qanununun əsas məzmunu* bütövlükdə bütün məcmu üçün xarakterik olan müəyyən səviyyədə fərdi meyillərin qarşılıqlı ödənməsindən ibarətdir. Elə bu qarşılıqlı ödənmələrin nəticəsində qanunauyğunluq meydana çıxır. Ona görə də statistik tədqiqatın əsasında həmişə faktların kütləvi müşahidəsi durur. Müşahidə vahidlərinin həcmi nə qədər böyükdürsə, müşahidə edilən orta kəmiyyətlər öyrənilən hadisənin qanunauyğunluğunu bir o qədər dəqiq ifadə edir. Statistika təcrübəsində mühüm əhəmiyyətə malik olan müşahidənin seçmə metodunun tətbiqi buna əsaslanır.

Statistikada *riyazi statistikanın metodları*-variasiya sıralarının təhlili, korrelyasiya və reqressiya təhlili geniş tətbiq edilir. Son vaxtlar ali riyaziyyatın digər üsullarından da (optimal proqramlaşdırma metodları, sürətlərin tanınması metodları və s.) istifadə edilir.

Müasir şəraitdə hesablama texnikasının geniş tətbiqi ilə əlaqədar olaraq riyaziyyatın statistikanın inkişafında əhəmiyyəti kəskin sürətdə artmışdır. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, mürəkkəb riyazi aparatdan istifadə

edilməsi statistikanı riyaziyyata çevirməməlidir. Sosial-iqtisadi həyat hadisələrini onların konkret özünəməxsusluğu ilə öyrənən statistika üçün riyaziyyat yalnız tədqiqat aləti əhəmiyyətinə malikdir.

3. BAZAR İQTİSADİYYATINA KEÇİD ŞƏRAİTİNDƏ STATİSTİKANIN VƏZİFƏLƏRİ

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində köklü iqtisadi islahatların həyata keçirilməsinin əsasını inzibati-komanda idarəetmə formasından iqtisadi idarəetməyə keçilməsi təşkil edir. Bu xalq təsərrüfatını idarəetmə sisteminin tərkib hissəsi kimi statistika qarşısında yeni vəzifələr qoyur.

Statistikanın inkişafının yeni mərhələsində onun *əsas vəzifələri* aşağıdakılardan ibarətdir:

- 1) elmi surətdə əsaslandırılmış göstəricilər sistemi əsasında cəmiyyətdə baş verən iqtisadi və sosial proseslərdəki dərin dəyişikliklərin hərtərəfli tədqiqi;
- 2) xalq təsərrüfatının inkişaf meyillərinin ümumiləşdirilməsi və proqnozlaşdırılması;
- 3) ictimai istehsalın səmərəliliyinin mövcud ehtiyatlarının aşkar edilməsi;
- 4) qanunverici hakimiyyətin, idarəetmə, icra və təsərrüfat orqanlarının, həmçinin geniş ictimaiyyətin vaxtılı-vaxtında geniş informasiya ilə təmin edilməsi.

Statistikanın ictimai fikrin formalaşmasının amili kimi ictimai-siyasi rolunun dəyişildiyi şəraitdə, aşkarlığın genişlənməsi və ümumi statistik informasiyanın əldə edilməsinin mümkün olması xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Lakin bu zaman fərdi məlumatların məxfi saxlanması prinsipi gözlənilməlidir. Bu cəmiyyətin demokratikləşdirilməsinin ən vacib elementlərindən biridir. Statistik informasiyanın nəşrinin genişləndirilməsi yerlərdə, ayrı-ayrı regionlarda işlərin vəziyyətini daha yaxşı görməyə, diqqəti yol verilmiş nöqsan və çatışmazlıqlara və onların aradan qaldırılmasına yönəltməyə imkan verir.

Statistikanın artan ictimai-siyasi əhəmiyyəti onun inkişafının başlıca istiqamətlərini müəyyən edir: statistik informasiyanın təhlilinin təkmilləşdirilməsi, hesabatların qaydaya salınması, onların etibarlılığının təmin edilməsi.

Statistik informasiyanın etibarlılığının yüksəldilməsinin başlıca vasitəsi onun yaradılma metodologiyasının daha da təkmilləşdirilməsidir. Qarşıda sosial və iqtisadi inkişaf nəticələrinin şişirdilməisinə imkan verən mövcud metodikaya yenidən baxılması durur.

Statistik hesabatların həcmnin əhəmiyyətli dərəcədə ixtisar edilməsi yolları tapılmalıdır. Bu ilk növbədə operativ-texniki məlumatlarla doldurulmuş təcili hesablara aiddir.

Statistika elmi qarşısında, iqtisadiyyatın müasir və gələcək inkişafı şəraitinə cavab verən, statistik informasiyanın həcmnin və quruluşunun nəzəri cəhətdən əsaslandırılması kimi ciddi problemlər durur.

Başdan-başa hesabatdan statistik müşahidənin başdan-başa olmayan növlərinə (birdəfəlik uçot, seçmə və monoqrafik tədqiqat) keçilməsinin həll edilməsi çox vacibdir. Bunu birbaşa bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəssisələrin mövqeyinin dəyişilməsi, müxtəlif təsərrüfat qurumlarının mövcud olması və onların təşkilati-iqtisadi proseslərinin dinamikliyi tələb edir.

Müşahidənin başdan-başa olmayan statistik metodlarının tətbiqi, baş verən şərait dəyişikliklərinə operativ reaksiya verilməsini yüksəldir, idarəetməni vaxtlı-vaxtında qərarlar qəbul edilməsinə imkan verən informasiya ilə təmin edir. Dövri seçmə tədqiqatları kütləvi sosial-iqtisadi hadisələrin dəyişilməsinin, regionlarda işlərin vəziyyətinin statistik müşahidəsinin başlıca vasitəsi olmalıdır.

Statistik informasiyanın toplanmasında *birdəfəlik uçotun tətbiqi* getdikcə daha əhəmiyyətli və zəruri olur. Onun əsasında toplanmış iqtisadi potensialın təhlili məsələləri həll edilir. Statistik informasiya çoxukladlı iqtisadiyyatın yaranmasını, müxtəlif mülkiyyət formalarının və sahibkarlıq növlərinin inkişafını, xalq təsərrüfatının ictimai quruluşunu xarakterizə etməlidir.

Bazar iqtisadiyyatına keçid *milli hesablar sisteminin (MHS)* mühasibat uçotuna və statistikaya tətbiqini zəruri edir. Dünya praktikasında tətbiq geniş edilən MHS bazar iqtisadi münasibətlərinin tələblərinə və xüsusiyyətlərinə daha geniş cavab verir. Bununla bağlı olaraq BMT-nin beynəlxalq statistik xidmət orqanları, ilk növbədə Statistika Komissiyası ilə əlaqələri inkişaf etdirmək lazımdır.